

РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

@, Ватаманюк-Зелінська У.З., Прийма Л.П., 2008

Наведено основні засади визначення ефективності природоохоронних інноваційних проєктів у галузі економіки. Розглянуто пріоритети інноваційного розвитку відповідно до наявності регіональних проблем економічного та природоохоронного значення.

In the article main aspects of the effectiveness of environmental innovative projects in an economy are developed. Priorities of innovative development according to regional problems of economical and environmental life are determined.

Постановка проблеми. Реструктуризаційні зрушення в економіці України та її орієнтація на пріоритети світового ринку вимагають розроблення і формування нових підходів у сфері управління господарською діяльністю підприємств. Важливим заходом у вирішенні цих проблем є реалізація інноваційної моделі розвитку нашої держави. Проте негативні тенденції в економіці України, що склались у зв'язку із загостренням екологічних і соціальних проблем, розроблення екологічної доктрини та утвердження нової інноваційної стратегії зумовлюють формування еколого-економічних засад управління інноваційним розвитком. Це, своєю чергою, зумовлює формування стратегії еколого-економічного управління інноваційною діяльністю виробничих підприємств і застосування нових організаційно-економічних механізмів реалізації управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної теорії інновацій широко висвітлені у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Ю.М. Бажал, Д. Гертц, І.М.Добров, П.Н. Завлін, І.М. Кондратьєв, А.С. Кульчицький, М.І. Крупка, О.О. Лапко, Е. Менсфілд, М.В. Рімар, А.А. Седеков, М. Хучек, Й.А. Шумпетер та інші. Серед вчених, роботи яких стосуються управління оздоровленням довкілля та вивчення впливу забруднення довкілля на економіку – О.Ф. Балацький, Б.М. Данилишин, Л.М. Мельник, П.Г. Жолдак, І.М. Синякевич, Ю.І. Стадницький, Ю.Ю. Туниця та інші.

Незважаючи на велику кількість досліджень у цих галузях, необхідно звернути увагу на недостатність наукового опрацювання еколого-економічних питань інноваційної сфери. У такій ситуації основним завданням реформування економіки України загалом і національної інноваційної системи, зокрема у напрямку екологічно збалансованого розвитку є створення нових механізмів її регулювання і підтримки, які адекватні ринковій економіці.

Формування цілей статті. Метою дослідження є розроблення еколого-економічних засад управління інноваційною діяльністю підприємств регіону в умовах переходу України на модель інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. З метою створення економічної концепції розвитку регіону необхідна жорстка соціально-економічна політика в галузі природокористування. Важливою умовою реалізації інноваційних проєктів природоохоронного спрямування є їхнє фінансування, яке залежить від загального економічного та екологічного стану регіону. Динаміка інноваційної активності підприємств України у 2002–2007 рр. наведена у табл. 1. До того ж економічна криза не

дає змогу державі забезпечити фінансування капіталовкладень в інноваційну сферу кожного регіону в тому обсязі, який необхідний з огляду на збереження довкілля. У зв'язку з цим вирішення цієї проблеми, як ми вважаємо, великою мірою залежатиме саме від органів регіонального управління.

Таблиця 1

Динаміка інноваційної активності підприємств України у 2002–2007 рр.

Показник	Роки					
	2002	2003	2004	2005	2006.	2007 до 2002 (+,-)
Кількість підприємств, які впроваджували інновації, од.	1506	1180	1086	1068	1057	-449
Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	14,6	12,3	11,0	11,1	10,9	-3,7
Кількість освоєних нових видів техніки, назв, од.	520	769	657	627	598	78
Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од., з них ресурсощадних, од.	1142 430	1727 645	1808 690	1892 670	1913 682	771 252

Джерело: [5].

Управління інноваційною діяльністю в регіоні полягає в здійсненні впливу економічними та регулювальними методами на хід інноваційних процесів та їхню спрямованість. Цього пропонується досягти поділом функцій планування та здійснення інноваційних процесів на дві групи. Одна з цих груп інноваційного процесу повинна бути безпосередньо пов'язана з регіоном у сфері планування джерел та об'єктів інновацій, орієнтацією на здійснення регіональних екологічних програм інноваційного розвитку та можливості управління ними територіальними владними органами регіону; друга група – це інноваційні проекти, що будуть впроваджені відповідно до реалізації ними власних програм екологізації науково-технічної діяльності (табл. 2). Здійснення цих функцій повинно узгоджуватись із відділом з екологізації інноваційної діяльності при Управлінні екології і природних ресурсів області. Доцільним є попереднє затвердження інноваційного проекту, пов'язаного з впровадженням екотехнології (на основі її паспортних характеристик) цією структурою та видання наказу щодо його реалізації, відповідно до вимог природоохоронного законодавства.

У запропонованому підході під час впровадження інноваційних проектів з природоохоронним спрямуванням органами регіонального і міського управління здійснюється економічне регулювання інноваційної діяльності за допомогою реалізації функцій дозвільного, стимулюючого або стримуючого характеру. При плануванні тим самим органам відводиться виключна роль управління інноваційною діяльністю, від них залежатиме її природоохоронний характер.

Суть планування провадження інноваційної діяльності в регіоні полягає, на нашу думку, у здійсненні такої регіональної політики, яка відповідає, насамперед, інтересам суб'єктів господарювання усіх форм власності. До цілей, що спонукають суб'єкт господарської діяльності діяти в напрямку інноватики, можна зарахувати [9]:

1. При інновації товарної продукції, що виготовляється підприємством: розширення асортименту продукції; заміна застарілих видів продукції; утримання сегментів ринку; доступ на нові ринки збуту.

2. При інновації технологічного процесу виробництва товарної продукції: посилення ступеня гнучкості виробництва; покращання умов праці; зменшення виробничих затрат; зменшення шкоди, заподіяної довкіллю.

Стадії здійснення інноваційного процесу у регіоні

Стадії	Виконавці
Планування інноваційної діяльності природоохоронного спрямування	
1. Визначення пріоритетних напрямків екологізації інноваційної діяльності.	Відділ з екологізації інноваційної діяльності при Управлінні екології і природних ресурсів області, планові комісії, науково-дослідні організації Управління промисловості та підприємництва Львівської міської ради.
2. Пошук джерел фінансування інноваційних проектів.	Підприємство-ініціатор інноваційного проекту, відділ з екологізації інноваційної діяльності при Управлінні екології і природних ресурсів області, Управління промисловості та підприємництва Львівської міської ради.
3. Планування інноваційних проектів: аналіз альтернативних варіантів, формування портфеля потенційних проектів, вибір та оцінка їхньої ефективності, вибір інноваційної стратегії.	Підприємство-ініціатор інноваційного договору, науково-дослідні організації (якщо залучаються), інвестори інноваційних проектів, Львівське регіональне управління Української державної інноваційної компанії або його правонаступник.
4. Організація інноваційної діяльності	Львівське регіональне відділення Української державної інноваційної компанії, відділ з екологізації інноваційної діяльності при Управлінні екології і природних ресурсів області, інвестори.
Впровадження інноваційних проектів	
5. Проектування з урахуванням впливу на навколишнє середовище	Підприємство-ініціатор інноваційного проекту, науково-дослідні організації, регіональне відділення Державної інноваційної компанії України або його правонаступник.
6. Реалізація проекту	Підприємство-замовник, підрядні організації.
7. Оцінка результатів	Підприємство-ініціатор інноваційного проекту, регіональне відділення Української державної інноваційної компанії, відділ з екологізації інноваційної діяльності при Управлінні екології і природних ресурсів області, інвестори.
8. Контроль	Відділ фінансового контролю інноваційної діяльності при Львівському обласному фінансовому управлінні.

Джерело: [8]

Регулювання ініціативи впровадження інноваційних проектів з огляду на збереження навколишнього середовища пропонуємо здійснювати на підставі аналізу можливостей розвитку та прогнозу інноваційної активності регіону. Тому проекти, що відповідають регіональній політиці в сфері інноваційної діяльності, на основі детального аналізу, виконаного Львівським регіональним відділенням Державної інноваційної компанії України або його правонаступником, рекомендуємо узгоджувати із відділом з екологізації інноваційної діяльності при Управлінні екології і природних ресурсів області. Контролюючи та погоджувальну функції щодо впровадження цих проектів доцільно надати відділу фінансового контролю інноваційної діяльності, який пропонуємо утворити при Львівському обласному фінансовому управлінні області з метою забезпечення вчасного повернення державних коштів, наданих під реалізацію інноваційних проектів.

Отже, підприємство-ініціатор науково-технічного проекту може розраховувати на деякі переваги та пільги з боку органів регіонального управління, але за тієї умови, що ініційований ним проект повністю відповідає загальній меті – екологізації інноваційної діяльності та сприяє економічному та соціальному розвитку регіону.

Політику регулювання мотивації суб'єктів господарювання щодо впровадження ними науково-технічних проектів пропонується оцінювати за її відповідністю загальному розвитку регіону за принципом зворотного зв'язку: відділ з екологізації інноваційної діяльності регіону при Управлінні екології і природних ресурсів області на основі аналізу усіх умотивованих інноваційних проектів оцінює ефективність застосування регулюючих впливів до них і оптимізує політику регулювання мотивів інноваційної діяльності у регіоні.

Корисність упровадження нових науково-технічних проектів пропонується оцінювати за можливим їхнім впливом на всі вагомі загально регіональні фактори сьогодні, а також на перспективу – це дає змогу визначитись з доцільним регулюючим впливом на кожен мотивований інноваційний проект зокрема, і, крім того, визначити параметри цього впливу. Дія мотиваційного механізму на розроблення завдань регіональної інноваційної політики є незаперечною. І орієнтація її на визначення та формування потреб і цілей еколого-економічного розвитку, а також шляхів їхнього досягнення потребує диференційованого підходу, що повинен визначитись залежно від економічного стану, господарської структури регіону та розроблення відповідних програм і планів, пов'язаних з екологізацією інноваційної діяльності. У нашому випадку, визнаючи роль екологічного фактора пріоритетним і, визначивши граничний розмір допустимого забруднення, встановлюється та мета, порушення котрої зумовлює заборону мотивованого фірмою проекту, виключивши вплив усіх інших факторів. Це спонукає суб'єктів господарювання до пошуку інших варіантів інноваційного проекту і змушує зупинити вибір на екотехнології. Оцінюючи умови інноваційної діяльності, необхідно враховувати параметри її впливу на кон'юктуру попиту та пропозиції, потужностей та ресурсів регіону. Додаткове їхнє залучення треба заохочувати.

Для ефективного функціонування системи еколого-економічного управління, що передбачає реалізацію екологічної політики та Програми екологізації науково-технічної діяльності на підприємстві, необхідне їхнє інформаційне забезпечення. Основою інформаційного забезпечення прийняття еколого-економічних рішень є результати вимірів, які одержані внаслідок: групування даних, що містяться у еколого-економічних звітах суб'єкта інноваційної діяльності; екологічної експертизи інноваційного проекту; розрахунку плати за користування природними ресурсами; висновків і пропозицій, зроблених в результаті екологічного аудиту інноваційної діяльності підприємства; розрахунку рентабельності екологічної продукції, що виготовляється, і розрахунку витрат ресурсів, з нею пов'язаних; екологічного контролю; під час оцінки впливу інноваційного проекту на довкілля.

З метою інформаційного забезпечення прийняття еколого-економічних рішень необхідно:

1. У системі облікової політики підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, передбачити спеціальну підсистему екологічного обліку.
2. Передбачити здійснення екологічного аудиту, що дасть змогу зменшити екологічний і комерційний ризик підприємства при реалізації ним інноваційного проекту. У такому разі еко-аудит передбачатиме оцінку усіх ризиків, а також аналіз витрат і загальної вигоди для підприємства й оцінки негативного екологічного ефекту в результаті реалізації інноваційного проекту. Для ефективно реалізації Екологічної програми інноваційного розвитку регіону можна встановити такий етап здійснення екологічного аудиту інноваційної діяльності регіону, який передбачатиме групування джерел виникнення екологічних небезпек внаслідок реалізації інноваційних проектів. Це уможливить виконання певних заходів щодо екологізації науково-технічної діяльності підприємства. Реєстр таких підприємств надалі використовується як інформаційна база для визначення пріоритетів екологізації, що, своєю чергою, створить умови для розвитку страхового аудиту. Цей вид діяльності уможливує оцінку наслідків впливу забрудненого ними середовища на реципієнтів, інколи дає змогу компенсувати збитки і, визначивши відповідні ставки страхового внеску, управляти рівнем екологічної безпеки регіону.

Якщо підприємство, ведучи господарську діяльність, дотримується екологічної політики, реалізуючи Програму екологізації науково-технічної діяльності, то, потреби в екологічному страхуванні інноваційного проекту може не бути, оскільки ймовірність екологічної шкоди не є великою.

Однак зауважимо, що сукупність інструментів екологічної політики, які охоплює екологічне страхування, може бути стимулом для підприємства реалізувати інноваційний проект і уникнути у такий спосіб відповідальності за завдання шкоди внаслідок використання небезпечних і застарілих технологій та матеріалів у виробничому процесі.

Оперуючи поняттям екологічного ризику як кількісної та якісної оцінки екологічної безпеки інноваційного проекту, обґрунтуємо необхідність управління інноваційними процесами на підприємстві, враховуючи рівень їхнього екологічного ризику. Під екологічним ризиком будемо розуміти прогноз, здійснений на основі екологічної оцінки небезпечних природних процесів та явищ, що виникають внаслідок інноваційної діяльності підприємства, а також оцінку економічного збитку навколишньому природному середовищу від цього виду діяльності, яка ним планується. Такий підхід дасть змогу:

- оцінити реальну небезпеку реалізації інноваційного проекту, пов'язану з виникненням негативних наслідків для довкілля за рівнем його екологічного ризику і визначити рівень можливої відповідальності;

- здійснити екологічний аудит інноваційної діяльності підприємства з урахуванням попередньої оцінки ризику інноваційного проекту, що дасть можливість одержати кваліфіковані висновки щодо його зменшення або нейтралізації.

На регіональному рівні оцінка екологічних ризиків інноваційних проектів уможливила ранжирування можливих негативних впливів цих проектів за рівнем небезпеки для довкілля. Така тенденція уможливить реальне визначення екологічно небезпечних галузей регіону, прискорить розвиток інноваційних процесів у напрямку їхньої екологізації і дасть змогу формувати правонаступнику Львівського регіонального відділення Української державної інноваційної компанії, на основі аналізу екологічного ризику, виконаного відділом з екологізації інноваційної діяльності при Управлінні екології і природних ресурсів Львівської області, інноваційну політику та здійснювати управління екологічною безпекою інноваційної діяльності у регіоні.

На нашу думку, вирішення проблеми реальної оцінки ефективності інноваційних проектів із зниження рівня екологічного ризику полягає у створенні бази даних щодо впливу інноваційних проектів на довкілля і широкій реалізації цих проектів для її створення. Адже застосування технологічних інновацій природоохоронного спрямування для запобігання екологічній небезпеці – перспективніший елемент екологічної політики, ніж ліквідація її негативних наслідків.

При застосуванні концепції ризику до інноваційного проекту, з метою визначення ефективності його фінансування, необхідний екологічний аудит, основне завдання котрого – визначення фактичних і потенційних ризиків і прогноз їхнього розвитку для фінансування і планування інноваційної діяльності підприємства. Цей захід передбачатиме:

- перевірку технологічного процесу підприємства;
- встановлення екологічно небезпечних ділянок технологічного процесу;
- аналіз ризику інноваційного проекту – визначення та оцінка його впливу на людину і довкілля, передбачає: вибір меж та критеріїв оцінки ризику (згідно з чинним законодавством та нормативними актами в природоохоронній галузі) і оцінку інноваційного ризику відповідно до вибраних критеріїв;

- встановлення факторів негативного екологічного впливу проекту;
- оцінку можливого збитку, якого можна очікувати в результаті реалізації інноваційного проекту;
- розрахунок прогнозованого збитку;
- встановлення ціни ризику і пропозиція варіантів її зниження.

Розгляд інноваційного проекту щодо його небезпечного впливу на довкілля дасть можливість врахувати роль другорядних, на перший погляд, факторів впливу і оцінити реально його ефективність для підприємства і прийнятність для громадськості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Організаційно-економічний механізм реалізації еколого-економічного управління інноваційною діяльністю підприємства повинен передбачати: маркетингові інструменти впровадження еколого-економічних стратегій; модель екологічного бухгалтерського обліку; аналіз екологічних витрат та методи екологічного аудиту.

Здійснення екологічного аудиту інноваційної діяльності дасть змогу зменшити екологічний і комерційний ризик підприємства під час реалізації ним інноваційного проекту. Екоаудит передбачатиме оцінку усіх ризиків, а також аналіз витрат і загальної вигоди для підприємства і оцінки негативного екологічного ефекту в результаті реалізації інноваційного проекту. Для ефективної реалізації Екологічної програми інноваційного розвитку регіону можна встановити такий етап здійснення екологічного аудиту інноваційної діяльності регіону, який передбачатиме групування джерел виникнення екологічних небезпек внаслідок реалізації інноваційних проектів. Це створить можливість виконання певних заходів щодо екологізації науково-технічної діяльності підприємства. Реєстр таких підприємств надалі використовується як інформаційна база для визначення пріоритетів екологізації, що, своєю чергою, створить умови для розвитку страхового аудиту. Цей вид діяльності дає змогу оцінити наслідки впливу забрудненого ними середовища на реципієнтів, іноді компенсувати збитки і, визначивши відповідні ставки страхового внеску, управляти рівнем екологічної безпеки регіону.

Для ефективного управління інноваційними процесами необхідне зосередження їх на найважливіших проблемах регіонів. Для цього необхідно визначити пріоритети інноваційного розвитку відповідно до наявності регіональних проблем економічного та природоохоронного значення. Необхідний також пошук шляхів ліквідації негативних диспропорцій у розвитку галузей регіону, чого пропонується досягти за допомогою ґрунтовних досліджень рівня впливу окремих факторів на загальний результативний показник еколого-економічного розвитку регіону для оцінки ефективності впровадження інноваційних проектів природоохоронного спрямування в галузі його економіки.

1. Новікова І.В. Застосування імітаційного моделювання за розподілу та формування інноваційного форду підприємства // *Проблеми науки*. – 2001. – № 8. – С.52–56. 2. Безгасний А.Я. Інноваційна складова економічного розвитку: Монографія / НАН України, інститут економіки. – К., 2000. – С. 368. 3. Садеков А.А. Методы стратегического планирования окружающей среды / *Регіональні перспективи*. – 2000. – № 6. – С. 94–96. 4. Ватаманюк-Зелінська У.З. Еколого-економічні засади інноваційної діяльності підприємств на прикладі Львівської області. – Львів, 2003. – С. 246 5. Національний університет “Львівська політехніка” / *Вісник “Логістика”*. – 2008. – № 623. – С. 86. 6. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. – К.: ІЕП НАНУ, 1999. – С. 254. 6. Ватаманюк-Зелінська І.З. *Вісник Рівненського державного технічного університету: Економіка. Актуальні проблеми підготовки фахівців в умовах реструктуризації органів регіонального управління / Збірник наук.праць*. – Рівне.: РДТУ, 2002. – Вип.2(15). – С. 234–239 . 7. Римар М.В. Державна підтримка інноваційних заходів та науково-технічних проектів Львівського регіону // *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”: Проблеми економіки та управління / Збірник наукових праць Національного університету „Львівська політехніка”*. – 2002. – № 448. – С. 214–218. 8. Дисертація на здобуття наукового ступеня кан.економ. наук. „Еколого-економічні засади інноваційної діяльності підприємств (на прикладі Львівської області). – 2003. – 246 с. 9. Основные подходы к оценке инновационной активности в развитых странах мира (часть 3) // *Проблеми измерения инновационного процесса*. – 1998. – №8. – С. 41–44.